

Όταν η μουσική συναντά το θέατρο

Μαρώ Τριανταφύλλου

11/02/2018

Μια συζήτηση με την γνωστή βιολονίστα Φανή Βοβώνη για την συμμετοχή της στην περφόρμανς «Θραύσματα Κάφκα» του Κούρταγκ με το «Σημείο Μηδέν»

Το «Σημείο Μηδέν» συνεχίζει το ερευνητικό του έργο στο σύμπαν του Κάφκα. Η πορεία που άρχισε τόσο υποσχετικά με την «Σωφρονιστική Αποικία» το 2009, την οποία είδαμε ξανά σε νέα εκδοχή το 2014, και συνεχίστηκε με την «Μεταμόρφωση», έχει τώρα ένα νέο σταθμό, τα «Θραύσματα Κάφκα», μουσικό έργο του σημαντικού Ούγγρου συνθέτη Γκ. Κούρταγκ, που συναντήθηκε με το έργο του Κάφκα και συνομίλησε μαζί του μέσα από σύγχρονες μουσικές φόρμες. Το έργο του Κούρταγκ ανεβαίνει στο «Άττις Νέος Χώρος» σε θεατρική φόρμα, σκηνοθετημένο από τον Σάββα Στρούμπο και υποστηριγμένο δραματικά από την Έλλη Ιγγλίζ. Η σοπράνο Φανή Αντωνέλου ερμηνεύει το δύσκολο τραγουδιστικό μέρος και η βιολονίστα Φανή Βοβώνη αναλαμβάνει το απαιτητικότατο μουσικό κομμάτι. Ζητήσαμε από την γνωστή βιολονίστα να μας μιλήσει για το έργο και την συνεργασία της με το Σημείο Μηδέν. Θυμίζουμε στους αναγνώστες μας ότι η Φ. Βοβώνη ζει και εργάζεται στη Βιέννη, κάνει διεθνή καριέρα συνεργαζόμενη με μεγάλους μαέστρους και μουσικά σχήματα, ενώ ασχολείται με την έρευνα της παλαιάς μουσικής διδάσκοντας σε διεθνή σεμινάρια αλλά και στην Ελλάδα.

Κυρία Βοβώνη, συμμετέχετε σε μια παράσταση που δεν απευθύνεται μόνο σε ένα καταρτισμένο κοινό μουσικόφιλων. Θα μπορούσατε να εξηγήσετε σ' αυτό το κοινό τι είναι το έργο του Κούρταγκ «Θραύσματα Κάφκα» και γιατί είναι σημαντικό για την μουσική του 20ου αιώνα;

Κατ' αρχάς να σας ευχαριστήσω για το ενδιαφέρον σας για την παράστασή μας και την δυνατότητα που μας παρέχετε μέσα από αυτές τις γραμμές, να πούμε δυο λόγια για το έργο. Ο Γκιόργκι Κούρταγκ,

γεννημένος το 1926 στην Ουγγαρία, ανήκει σε μια γενιά συνθετών που επηρεάστηκαν καταλυτικά από τον Μπέλα Μπάρτοκ. Η μουσική του γλώσσα βρισκόταν σε συνεχή συνομιλία με το ουγγρικό στοιχείο, οι σχέσεις με τα ρεύματα της κεντρικής Ευρώπης ήταν και λόγω του καθεστώτος περιορισμένη. Ήταν λίγο μετά την επανάσταση του 1956 όταν έφυγε για το Παρίσι, που ήρθε σε επαφή με όλα τα μοντέρνα ρεύματα της εποχής. Μεταξύ άλλων ήταν η ενασχόληση με την δεύτερη σχολή της Βιέννης, τον δωδεκαθογγισμό, και τις μικρές και σύντομες στρουκτούρες στο έργο του Άντον φον Βέμπερν που καθόρισαν έντονα την μετέπειτα πορεία του. Άρχισε να δουλεύει με την μείωση του υλικού του στο ελάχιστο δυνατό, με το αποσπασματικό, το ημιτελές. Καθώς και με την εκφραστικότητα του απομονωμένου από την τονική του υπόσταση ήχου. Αυτά τα χαρακτηριστικά παρέμειναν πλέον μόνιμα ανοιχτά μέτωπα στο έργο του.

Οι καλλιτεχνικές και συνθετικές του αναζητήσεις τον έφεραν συχνά αντιμέτωπο με προσωπικές, υπαρξιακές κρίσεις τις οποίες προσπάθησε να αντιμετωπίσει κάνοντας ψυχανάλυση στο Παρίσι. Η ψυχανάλυση σημαίνει αναζήτηση και αναθεώρηση, κάτι που ο Κούρταγκ ακολούθησε με θάρρος και συνέπεια, ονομάζοντας το πρώτο έργο που προέκυψε μετά από αυτή την διαδικασία αναγέννησης, op.1. Σε αυτή την περίοδο, γνωρίζει και το έργο του Φραντς Κάφκα, και αμέσως συνδέεται με τον εσωστρεφή Τσέχο, με το χαρακτηριστικό λακωνικό γράψιμο και την αέναη αυτοαμφισβήτηση.

Ήθελα να κάνω αυτή την πολύ σύντομη αναφορά στην πορεία του Κούρταγκ για να καταλήξω στα Kafka Fragmente, στα Θραύσματα από τον Κάφκα, καθώς αυτό το έργο είναι η επιτομή αυτής της πορείας. Γραμμένο το 1985-1987, μόνο και η επιλογή μιας σοπράνο και ενός μονάχα βιολιού αναδεικνύουν την επιθυμία για μινιμαλισμό στα μέσα, για συγκέντρωση στο απολύτως απαραίτητο, του οποίου όμως οι δυνατότητες εξαντλούνται στο μέγιστο. Διαλέγει σύντομα αποσπάσματα από τα προσωπικά ημερολόγια και επιστολές του Κάφκα συνθέτοντας τα σε 40 ξεχωριστά μέρη, κάποια από τα οποία διαρκούν 30 δευτερόλεπτα, το μεγαλύτερο 8 λεπτά. Το αποσπασματικό του κειμένου δένεται με την αποσπασματική μουσική φόρμα, μια τεχνική που ο Κούρταγκ αναπτύσσει αριστοτεχνικά σε αυτό το έργο.

Η αποσπασματικότητα, ένα μεγάλο ζήτημα στην μουσική του 20ου αιώνα, είναι αυτή που υπαινίσσεται αυτό το οποίο λείπει, το ανοίκειο, το ανείπωτο. Είναι αυτή που αντικατοπτρίζει το ανολοκλήρωτο, την δημιουργική αναζήτηση ως στάση ζωής. Ο Κούρταγκ αναπτύσσει τα μουσικά του αποσπάσματα και μας παρασύρει σε ένα πολυπόικλο κόσμο. Δεν τον ενδιαφέρει το καινούριο με εκκεντρικό τρόπο. Η μουσική του δεν είναι μεν τονική αλλά δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει στοιχεία παραδοσιακής ουγγρικής μουσικής, τεχνικές του Μπαρόκ, αναφορές στον Ρομαντισμό και Εξπρεσιονισμό, και να αφομοιώσει όλα αυτά εκπληκτικά στο δικό του προσωπικό στυλ. Στο μουσικό του ιδίωμα και πάντα συντονισμένος με τον Κάφκα είναι εκρηκτικός, εσωστρεφής, τρυφερός, σκωπτικός, ειρωνικός, ψάχνει την ελαφρότητα και αναζητά την έκσταση. Είναι ένα έργο πολύ-πολύ ανθρώπινο. Η σχέση του με την αναζήτηση της φόρμας αναδεικνύεται καλύτερα μέσα από τα δικά του λόγια: «Οι φόρμες... με τις οποίες έχω μια περίεργη σχέση, γιατί δεν ξέρω ποτέ, το πως...δεν τις βλέπω και δεν τις θυμάμαι, απλά αισθάνομαι ασφάλεια κοντά τους. Μπορώ να κρατιέμαι στις καμπύλες κυρτωμένων κλαδιών, χωρίς να μπορώ να τις αναπαράγω. Αυτές οι καμπύλες είναι που και στη μουσική δημιουργούν την αίσθηση και την ανάγκη της φόρμας.»

Στα «Θραύσματα Κάφκα» έχει κανείς την αίσθηση ότι ο μουσικός και ο συγγραφέας δημιουργούν μια αξεδιάλυτη οργανική ενότητα. Τι συγκινεί τον συνθέτη στον μεγάλο συγγραφέα; Ποια είναι τα κοινά σημεία τους;

Η αριστουργηματικά πλεγμένη δραματουργική ενότητα των Θραυσμάτων είναι ένα μεγάλο ταξίδι στην ανθρώπινη ύπαρξη και τα βασικά ερωτήματα που τη συνταράσσουν. Τα ημερολόγια του Κάφκα γίνονται κατά κάποιο τρόπο προσωπικά μουσικά ημερολόγια του Κούρταγκ και δημιουργούν μέσα από το αποσπασματικό των κειμένων και των χρονικά σύντομων μουσικών κομματιών μια ενότητα θραυσματική: την ίδια τη ζωή. Μιλά για την ανθρώπινη πορεία, για τον φόβο, τον έρωτα, τον ψυχικό και σωματικό πόνο, την απομόνωση και την μοναξιά, την αγωνία της δημιουργικής αναζήτησης. Γίνεται σαφές ότι ο Κάφκα δίνει στον Κούρταγκ το υλικό για να επεξεργαστεί τις προσωπικές του κρίσεις και αναζητήσεις. Παράλληλα, μέσα από αυτό το έργο έχουμε τη συνάντηση κειμένου και ήχου, το ευφρές αυτό πάντρεμα όπου οι

προσωπικές αναζητήσεις δυο μεγάλων καλλιτεχνών γεννούν ένα διαχρονικό έργο τέχνης που μας αφορά όλους.

Τι σας προκαλεί στο έργο ως μουσικό;

Η πρόκληση που τίθεται είναι τεράστια και πολυεπίπεδη. Είχα να αντιμετωπίσω μια πολύ πυκνή παρτιτούρα, πολύ απαιτητική τεχνικά. Ο Κούρταγκ φέρνει και το βιολί και τη φωνή στα όριά τους, κάτι διόλου τυχαίο. Τα νοήματα του κειμένου, ο ακραίος Κάφκα τον ωθεί στην ακραία μουσική έκφραση. Καθότι επέλεξε τον εύθραυστο συνδυασμό βιολιού και φωνής, οι εναλλαγές δυναμικών, τεχνικών, συναισθημάτων και διαθέσεων εκφράζονται ακόμα πιο έντονα. Να προσθέσω ότι η ενασχόληση με το κείμενο του Κάφκα και της εποχής του και το πώς αυτό μπορεί να επηρεάσει την μουσική ερμηνεία ήταν μια διεργασία πιο έντονη ίσως από άλλες φορές καθότι αυτή η σύνδεση είναι σπάνια τόσο επιτακτική για μια βιολονίστα.

Το έργο εντάσσεται στη μεγάλη ερευνητική δουλειά πάνω στον Κάφκα που έχει ξεκινήσει εδώ και χρόνια ο Σάββας Στρούμπος και η ομάδα Σημείο Μηδέν, μια ομάδα με πολύ συγκεκριμένο καλλιτεχνικό προφίλ, γνωστή για τις δύσκολες καλλιτεχνικές και φιλοσοφικές αναζητήσεις της. Πώς ήταν η εμπειρία της συνεργασίας μιας μουσικού με ένα σκηνοθέτη; Επηρέασε τον τρόπο που προσεγγίσατε και ερμηνεύσατε το μουσικό μέρος;

Είναι νομίζω σαφές ότι μέσω της θεατρικής προσέγγισης και του προτού που ακολουθεί μια ομάδα σαν αυτή του Σάββα Στρούμπου είναι μια συνθήκη πολύ σπάνια για έναν μουσικό. Για μένα προσωπικά έδρασε καταλυτικά και είναι μια τεράστια πηγή έμπνευσης. Ο Σάββας ως βαθύς γνώστης του υλικού του Κάφκα μας άνοιξε καινούριους δρόμους προσέγγισης, ανέδειξε πρίσματα σε εμάς πρωτόγνωρα που εμπλούτισαν πολύ την εκφραστική μας εργαλειοθήκη. Είχαμε μακρές και συναρπαστικές συζητήσεις σε ζητήματα τόσο θεωρητικά όσο και σε ζητήματα της τέχνης του περφόρμερ. Είναι πολλά τα οποία μπορούμε εμείς οι μουσικοί να μάθουμε από τους ηθοποιούς, αλλά και αντίστροφα! Κλείνοντας θέλω να αναφερθώ στην σπάνια αυτή συνεργασία ως μια ευκαιρία σύγκλισης διαφορετικών τεχνών, ένα θέμα που και εμένα προσωπικά με απασχολεί πολύ έντονα. Πώς βλέπει τη σωματικότητα του μουσικού – μια στη σύγχρονη μουσική ερμηνεία αρκετά παραμελημένη παράμετρος – ένας σκηνοθέτης, πώς αυτή μπορεί να έχει το ρόλο της σε

μια παράσταση; Και πώς μπορεί να προσεγγίσει κανείς μέσα από το θέατρο και τη λογοτεχνία τη σύγχρονη μουσική δημιουργία, που συχνά απομονώνεται στα δικά της φεστιβάλ, στο δικό της κοινό, στο δικό της αποκλειστικό δίκτυο και μικρόκοσμο. Σε μια τέτοια συνεργασία βλέπω πολλές δυνατότητες να δημιουργηθούν νοηματικοί συσχετισμοί που ίσως μας βοηθήσουν, καλλιτέχνες και κοινό, να ξεπεράσουμε κλισέ, φοβίες και όρια και να αφεθούμε βασιζόμενοι στην αίσθηση και μόνο. Όπως λέει ο Κάφκα:

Δεν θα επιτρέψω στην κόπωση να με καταβάλει
Θα πηδήξω μέσα στη νουβέλα μου,
Ακόμα κι αν το άλμα μου ξεσκίσει το πρόσωπο.